

L

LISTY

dvoměsíčník
pro kulturu a dialog
www.listy.czČESKO-POLSKÉ
FORUM
POLSKO-CZESKIE

Polsko dnes

Mimořádná příloha Listů č. 3/2016

Tak živé debaty v dnešní době nevyvolává žádná ze sousedních zemí. Polsko po prezidentských a parlamentních volbách z léta a podzimu 2015 podle jedněch míří k autoritářské vládě, národně-katolickému konzervativnímu tmářství i omezování svobody médií. Podle druhých musejí debaty v západních státech (ale i mezi domácími liberály a levicí) reflektovat, že Poláci jsou často hodnotově výrazně konzervativnější, než je obvyklé třeba právě u nás, že neoliberální Občanská platforma sice mohla být pro svou zahraniční politiku oblíbená v Bruselu nebo Berlíně, ale tyto veřejné úspěchy nepřinesly zlepšení sociálního postavení většiny obyvatel a řada z nich pak oprávněně volila zkrátka toho, kdo nabídl změnu. Tedy dnes v řadě negativních souvislostí skloňované Právo a spravedlnost.

Rozhodli jsme se v duchu kulturně-politické tradice Listů podívat, nakolik dnešní bouřlivé debaty o zradě a zaprodávání se mají své kořeny v minulosti. Článek politologa Jiřího Koubka popisuje základy dnešních konfliktů, jak se ustavily ještě v disentu a prostředí opoziční odborové Solidarity, na jejíž práci se ostatně podíleli i leckteří představitelé dnešní vlády.

Další dva texty jsme se rozhodli věnovat tématu dnes přehlíženému, a sice polské levici. Michał Syska a Bartosz Machalica od nás dostali otázku, jak se polská levice snaží

vypořádat s faktem, že sociální rozměr jejího programu voličům úspěšně prodal vítěz voleb Právo a spravedlnost. A jak se dnes daří Svazu demokratické levice, tedy od začátku transformace zřejmě nejúspěšnější polské straně, která ovšem v loňském roce neprošla do parlamentu. Mezinárodní debatu včetně vztahu polské politiky k východním sousedům popisuje náš spolupracovník z dvoměsíčníku Nowa Europa Wschodnia Zbysław Rokita.

Kritickou reflexi prezidentského mandátu Andrzeje Dudy přináší rozhovor s ředitelem Židovského historického institutu Pawłem Śpiwakem. Hovoří nejen o neviditelnosti nového prezidenta při současně silně aktivistické vládě strany, za kterou byl prezidentem zvolen, ale i o jeho historické politice. Z tohoto textu stejně jako z úvodního příspěvku Jiřího Koubka se právě boj o interpretaci minulosti zdá ústředním konfliktem dnešního Polska.

Kulturu na stránkách přílohy, vycházející díky podpoře Ústavu mezinárodních vztahů, zastupují literární vědec Leszek Engelking upozorňující mj. na to, že i literární ceny jsou v Polsku „levicové“ a „pravicové“, a série stručných anotací aktuálních knih věnovaných nejen aktuálním polským tématům.

Přejeme inspirativní čtení a na léto zveme... třeba s Listy do Polska. Můžete do redakce poslat i foto.

-red-

Jiří Koubek

Bolek a Lolek: Polsko ve znamení velkých výročí

Polsko si letos připomene dvě významná výročí ze své komunistické historie – roky 1956 a 1976. Bude přitom velmi zajímavé sledovat, jak se k nim postaví současná konzervativní vládnoucí moc (Jaroslaw Kaczyński a jeho Právo a spravedlnost, PiS), která si politiku paměti vytkla jako jeden z pilířů své mise. Obě výročí totiž zcela dokonale nesouzní s jejím narativem o polském postoji ke komunistickému režimu.

Ideálem konzervativců je obraz heroické rebelie, která je – což je důležité – politicky, tedy patrioticky a principiálně (ideologicky) antikomunisticky motivovaná. Navíc přívlastek patriotický se v této tradici automaticky snoubí s katolicko-konzervativním politickým ukotvením. Do tohoto obrazu dobře zapadají motivy Zemské armády (AK), Varšavského povstání proti nacistům, poválečného partyzánského protikomunistického odporu, který ostatně z AK vyrůstal, či radikálně protirežimní Bojující Solidarity (SW) z 80. let, která se tradicí AK taktéž inspirovala. Jen na okraj a pro zajímavost – vůdce SW Kornel Morawiecki byl do současného parlamentu zvolen za menší z polských pravicových stran (Hnutí Kukiz), zatímco jeho syn Mateusz je ministrem ve vládě PiS.

Obě letošní výročí spojuje s výše načrtnutým obrazem snad leda velmi obecný prvek rebelie. A pokud se historická politika PiS pokusí nějak si je přivlastnit (spíše než jejich paměť utlumit, což by byla alternativní strategie),

bude se patrně snažit podtrhnout právě tuto linku vzdoru. Naopak mnohem více je toho, co obě výročí od konzervativního příběhu o polském antikomunismu odlišuje. Není nic živějšího a aktuálnějšího než 60 či 40 let staré dějiny. Vždyť současný KOD (Výbor na obranu

demokracie), bojující proti anti-liberálně demokratickým změnám zaváděným po roce 2015 vládou PiS, je přímou a záměrnou reminiscencí na KOR (Výbor na obranu dělníků) z roku 1976. A nejde zdaleka jen o názvosloví a symboliku. Jedním z tehdejších předních aktivistů KORu byl přece tentýž Adam Michnik, jehož dnešní Gazeta Wyborcza je hlavním mediálním pilířem hnutí KOD.

Přesmyčka od dělníků (KOR) k demokracii (KOD) je taktéž více než pouze symbolická. Zatímco lidé kolem Michnika, Kuroně a dalších tehdy vyrůstali z radikálně marxistických

kořenů a kritizovali autoritářskou („komunistickou“) moc zleva, do čela KOD by se dnes rád prosadil neoliberalní ekonom a šéf (majitel?) strany Moderní (Nowoczesna.pl) Ryszard Petru. Vládnoucí konzervativci jsou si tohoto napětí mezi původním sociálně-rovnostářským a dnešním (neo)liberalně-demokratickým étosem dobře vědomi a politicky s ním pracují.

Za polským padesátým šestým a sedmdesátým šestým se ve skutečnosti skrývají hned tři důležité historické události. V červnu 1956 to byly krvavě potlačené dělnické bouře v Poznani (volná analogie s československými

• • •

Analýza je o opuštění sociálních témat Solidaritou, o rezignaci na práva zaměstnanců, o sebedestrukci odborů, o „zradě“, které se liberální elita dopustila na solidaritních dělnických a které politicky využili nacionalisté, populisté a konzervativci. Jejich politický triumf je nyní dokonán.

a východoněmeckými krizemi 1953). Připomeňme, že jejich bezprostředním spouštěčem byla hluboká nespokojenost s ekonomickou a sociální situací v zemi, což ostatně platilo pro dělnické protesty po celé komunistické období. Rozhodně nešlo primárně o nějaký politický a ideologický antikomunismus. Vždyť ještě během stávek a protestů na severu Polska v roce 1970 bylo běžné, že manifestující dělníci zpívali internacionálu a další politické písně.

Druhou velkou událostí téhož roku byl říjen 1956 – krize spojená s nástupem nového vůdce Gomułky. To je moment, se kterým by konzervativní narativ o polském antikomunismu mohl mít ještě větší problém než s postavou frustrovaného dělníka zpívajícího internacionálu. Volba Gomułky totiž byla jakýmsi „mini-vzdorem“ zevnitř samotné komunistické, rozuměj Polské sjednocené dělnické strany (PSDS).

Reformátor – zpátečník

„Patriotické“ křídlo PSDS se rozhodlo napodobit anti-stalinistický obrat v SSSR a vybralo si do čela státu komunistu, který v 50. letech seděl – podobně jako Husák či Kádár – v komunistickém vězení za „buržoazní nacionalismus“. S Gomułkou měl však problém i samotný sovětský strůjce destalinizace Chruščov a na podzim 1956 byla sovětská vojenská intervence na cestě nejen do Maďarska, ale – což se dnes zapomíná – sovětské tanky vyjely i na Varšavu. Intervenci na poslední chvíli zastavila dohoda mezi Gomułkou a Chruščovem a příslib pevného zakotvení Polska ve východním bloku.

Gomułka zdaleka nenaplnil naděje do něj vkládané, přesto po roce 1956 následovalo krátké období „tání“, politické a kulturní liberalizace, zastavení a reverze kolektivizace zemědělství nebo urovnání s katolickou církví. Výsledkem toho všeho byla jakási specifická „polská národní cesta k socialismu“, byť jistě ne v té podobě, jakou si komunističtí reformisté představovali.

Konzervativci vlastně mají na říjen 1956 velmi pádnou odpověď. Proti obrazu raného Gomułky-reformátora mohou postavit obraz pozdějšího Gomułky-zpátečníka. Aniž by museli dějiny jakkoli překrucovat, stačí připomínat, že Gomułka nese politickou odpovědnost jak za nechutnou „antisionistickou“

kampaň proti studentům a intelektuálům na smutném „polském jaře“ 1968, tak za střelení do dělníků v roce 1970. Tedy události, které byly předebrány ke třetímu velkému letos připomínanému výročí. Tím je rok 1976, který představuje zásadní obrat ve vývoji polské opozice vůči autoritářskému režimu.

Vše opět začalo sociálně motivovanými dělníckými protesty – shodou okolností také v červnu. Mezníkem však bylo založení Výboru na obranu dělníků. V podobě KOR se spojily dvě větve protirežimního vzdoru. Dělníci si podali ruce se studenty a intelektuály. Politické vůdcovství tehdy ještě (před nástupem Wałęsy) zajišťovali intelektuálové, zatímco masovou podporu v té době nemohl zajistit nikdo jiný než dělníci. Pozdější hnutí Solidarity na tuto „mezitřídní“ alianci jen navázalo. Přesto představovalo další mezník jak kvantitativní (až 10 milionů členů), tak kvalitativní (nezávislé masové odbory se skutečným dělníkem Wałęsou v čele přenesly lidsko-právní agendu KORu na zcela novou rovinu).

Konzervativní odpovědi na KOR i Solidarity je poukaz na hořký motiv zrady, které se tehdejší intelektuálně-dělnická elita údajně později dopustila. Touto zradou je kulatý stůl, přesněji řečeno postkomunistický vývoj, který po něm následoval (na kulatém stole se totiž podíleli i samotní dnešní konzervativci). Dle tohoto výkladu se KORovští levicovní intelektuálové jako Michnik během 80. let postupně „zmocnili“ Wałęsy, čímž vznikla jakási liberální elita Solidarity, vykazující stále větší ochotu ke kompromisu s komunisty. Onou „zdravou“ odnoží Solidarity, která tuto měkkost odmítla, byla právě odtrhnuví se a v podzemí skutečně bojující Morawieckého SW. A po kulatém stole se tato liberální elita proloupla s elitou (post)komunistickou, čímž vzniká esence všeho zlého, co konzervativcům symbolizuje tzv. III. republika: korupce, morální relativizace a dekadence, nezdravé propojení politických, ekonomických a mediálních elit, politika zapominání a zavírání očí za historií (překroucený a nepochopený slavný Mazowieckého výrok o tlusté čáře za minulostí).

Wałęsa před Wałęsou

Sedmdesátý šestý vlastně představuje ještě jeden zajímavý mezník v dějinách polského komunismu. Právě tento rok údajně rámuje

formální konec Wałęsovy spolupráce s komunistickou tajnou službou (SB) – alespoň dle dokumentů, jež se letos našly v bytě zesnulého komunistického ex-ministra vnitřní bezpečnosti Kiszczaka. Nově odhalené materiály prý prokazují to, co Wałęsa až dosud kategoricky odmítal: že od SB přijímal peníze a že jí dodával informace. Nejintenzivnější prý spolupráce byla v letech 1970–71.

(Ne)slavná aféra agenta Bolka se tak posunula do další fáze, která jen podtrhla již tak nezdravé ovzduší kolem celé kauzy: z jedné strany nekritické zbožštění a tabuizace žijícího symbolu polského disentu (navíc politického odpůrce současných vládců) a z druhé strany frontální útok na samotnou hlavu tohoto opozičně-režimního, komunisticko-liberálního prolnutí.

Paradoxem je, že Wałęsa nikdy nebyl ani liberálem, ani komunistou, ale vlastně ani hlavou. Celý útok na „agenta Bolka“ je veden na „Wałęsu před Wałęsou“, na řadového dělníka gdaňských loděnic. Ani poté se však nikdy nestal v pravém smyslu politickým vůdcem. Otázka jeho skutečného vůdcovství v Solidaritě byla vždy předmětem disputací jak mezi historiky, tak mezi dobovými protagonisty. A pozdější Wałęsa jako politik? Jako prezident (1990–95) v zásadě selhal. Politická hlava pod sebou nepochybně potřebuje politické tělo. A to – v podobě politické strany či alespoň stabilního zázemí – Wałęsa nikdy nebyl schopen (či ochoten) vytvořit.

K tomu všemu byl Wałęsa v jistých klíčových momentech významným spojencem právě konzervativců. Rozpad „druhé“ Solidarity (tedy té z konce 80. let) přece začal prezidentskými volbami 1990 a soubojem mezi Wałęsou a Mazowieckým. A politickým strůjcem Wałęsovy prezidentské kampaně nebyl nikdo jiný než Jarosław Kaczyński.

Odtud silně antikomunistický a lustranční étos. Odtud negativní kampaň proti „kresliteli tlusté čáry“. Odtud obraz prezidenta, který bude běhat se sekerou a přetínat mafiánská propojení komunistů s novými kapitalisty. V podobném polarizovaném duchu probíhala i Wałęsova neúspěšná kampaň za znovuzvolení v roce 1995, kdy se za ním sjednotila celá tehdejší (mimoparlamentní) konzervativní pravice a kdy burcoval proti „navráťivším se komunistům“.

Odvrácenou stranou politiky paměti je politika zapomínání. Wałęsa jako pseudo-hlava polské konzervativní pravice musí být zapomenut ve jménu tažení proti agentu Bolkovi. Paměť let 1990 i 1995 budiž tedy překryta vzpomínkou na rok 1992, kdy Wałęsa spolu s parlamentní postkomunistickou levicí a liberály (včetně jedné malé strany vedené Donaldem Tuskiem) pomáhal svrhnout Olszewského kabinet – vládu, která byla odhodlána provést dalekosáhlé lustrace (a odhalit v posledku i Bolka?), jež podporovala jistá malá strana vedená Jarosławem Kaczyńským a v níž seděl i jiný pozdější politik PiS, současný ministr obrany Antoni Macierewicz, jenž o svržení vlády natočil dramatický film nazvaný *Změna uprostřed noci*.

Zlaté město

Tragikomický příběh rozpadu někdejšího solidaritního tábora se svou současnou dohrou – další fází tažení proti „Bolkovi“ – nutně evokuje slavný polský kreslený seriál z dob komunismu: *Bolek a Lolek*. Kdo je Bolkem, víme. Kdo je však v tomto příběhu Lolek, jeho nerozlučný kamarád? Ponecháme-li stranou, že v polském urbánním argotu znamená lolek marihuanový joint (dekadence III. republiky? Palikotovi liberálové a jejich tažení za legalizaci konopí?), v loďzkém regionu prý označení lolek také vystihuje naivního prostáčka, někoho, kdo se nechá snadno napálit. Je to tedy opět sám Wałęsa, známý svou bodrou prostoduchostí? Jeho „druhé konzervativní já“, jehož lidská část je patrně autentická (Wałęsa prý je hluboce věřící), leč ta politická je neustále někým beznadějně manipulována (tu Michnikiem a Tuskiem, tu Kaczyńským)? Nebo je tímto lolkem polský národ, respektive ta jeho část, která naletěla na příběh o hrdinovi, za nímž se ve skutečnosti skrývá agent?

I současné konzervativní bojiče Wałęsova mýtu dobře vystihuje jedna slavná polská dětská pohádka z komunistického období, ve které jako dětské hrdinové vystupují oba bratři Kaczyńští: O dvou, kteří ukradli měsíc. Lidsky velmi smutným aspektem je pochopitelně tragická smrt jednoho z protagonistů, Lecha. Ale zaměřme se spíš na samotnou pohádku a její děj. I ona totiž symbolicky leccos povovídá o vzestupu a pádu polské

Solidarity, a to pomyslně spíš z perspektivy konzervativní pravice.

Jakkoli je „Krádež měsíce“ produktem 60. let, oslavuje vlastně klíčové hodnoty současné konzervativní (a sociálně paternalistické) pravice: práci, rodinu a domov (vlast). Chlapci pomýlení vidinou snadného zbohatnutí a touhou po životě bez práce opustí rodnou vísku i své tvrdě pracující rodiče a vydají se ukrást a prodat měsíc, o němž se domnívají, že je ze zlata. Putování, během něž se střetnou s lupičskou bandou, s obří obludou a dostanou i do bizarního, cizácky vyhlížejícího města, kde je vše ze zlata, ale kde není nic k jídlu, je přivede k prozření a k návratu domů. Motivy současně božené III. i budované IV. republiky si čtenář jistě najde sám: protiklad spořádané vísky a zlatého města, poctivě tvrdé práce a bezpracného zisku, ba dokonce krádeže, loupeživá banda, velká obluda atd.

„Krádež měsíce“ je pohádkový happy end, který metaforicky symbolizuje spíš konzervativní sen o Solidaritě. Dobří synové po konfrontaci s nepřátelským a cizím světem objeví hodnotu domova, práce a rodiny. Méně poeticky, méně optimisticky, leč o to pravdivěji popisuje příběh Solidarity britský sociolog

David Ost ve své knize Porážka Solidarity. „Práce“ z něj vychází poražena a „zlaté město“ vítězně. Ostova analýza je o opuštění sociálních témat Solidarity, o rezignaci na práva zaměstnanců, o dobrovolné sebeustručení odborů, o „zradě“, které se liberální elita dopustila na solidaritních dělnících a které politicky využili nacionalisté, populisté a konzervativci. Jejich politický triumf je nyní dokonán. Spolu s maďarskými soudruhy budou na podzim slavit nejen 60 let od „padesátého šestého“ (a mohou se od nich přiučit, jak se takového politicky potenciálně nepohodlného výročí zmocnit), ale i rok od svého vlastního nástupu k moci v Polsku. Dost možná, že celá střední Evropa dostane další lekci politiky paměti.

Mezitimulky redakce.

Jiří Koubek (1979)

je politolog,

*věnuje se problematice stran
a stranických systémů
postkomunistických zemí.*

Publikace tohoto textu je součástí projektu ÚMV Podpora veřejné debaty o aktuálních tématech týkajících se Polské republiky a byla podpořena Česko-polským fórem.

Michał Syska

Vejde se levice?

Volební vítězství Práva a spravedlnosti (PiS) je další částí konfliktu, který utváří logiku politického soupeření v Polsku od pádu komunismu v roce 1989. Demokratická politická scéna se od začátku transformace dělí podle osy modernizátoři – anti-modernizátoři (do roku 2005 fungovala současně ještě osa postkomunisté versus antikomunisté). V prvním táboře najdeme liberály a dobře vzdělané obyvatele velkých měst s vyšším ekonomickým statu-

sem, kteří je podporují. Na druhé straně jsou pravicoví populisté, pro které hlasují chudší lidé žijící v menších městech a s nižším životním standardem. Jsou to pravicoví populisté, kdo kanalizuje hněv společnosti, jež vyvolaly dopady neoliberálních reforem.

Parlamentní volby PiS v loňském roce vyhrálo nejen díky mobilizaci svého tradičnického elektorátu a díky operování teoriemi spiknutí. Za svůj úspěch vděčí pře-

devším sociálním požadavkům, zejména těm spojeným s důchody a finanční podporou rodin. Oproti v Evropě rozšířenému obrazu Polska jako země velkého úspěchu je vnitřní společensko-ekonomická situace země pro řadu skupin obyvatel zdrojem nespokojenosti a frustrace. Problémem je periferní model polského kapitalismu, který staví na nízkých mzdách, nestabilních a prekarizovaných podmínkách zaměstnání a nízkých nákladech státu na sociální politiku. Zároveň v posledních letech zesiluje tlak na komercializaci veřejných služeb (zdravotní péče, vzdělávání atd.).

Liberálové neubrání liberální demokracii

PiS samozřejmě nemá dobré odpovědi na tyto problémy, ale díky antiliberálnímu a ke kolektivistickému myšlení odkazujícímu vyprávění zvládlo mobilizovat řadu voličů, kteří neprofitují z neoliberalního statu quo.

Pravicoví populisté jsou vůči liberální demokracii skeptičtí. Nejinak je to i v případě PiS. Svou samostatnou vládu začala strana pokusem paralyzovat Ústavní soud, podřídit si státní službu a veřejná média. Tyto kroky vyvolaly oprávněné znepokojení evropských institucí a také vedly k mobilizaci liberální části veřejného mínění. Na ulicích polských měst jsou organizovány početné občanské demonstrace na obranu demokratických hodnot. Účastní se jich také představitelé parlamentní opozice.

Zdá se ale, že v této chvíli jsou politická polarizace a kritika ze strany evropských institucí ku prospěchu PiS, protože strana může pokračovat ve svém antielitárním diskursu a ukazovat, že je obráncí obyčejných Poláků před domácími i zahraničními elitami.

Liberální demokracii může v Polsku zachránit zastoupení konfliktu populismu s liberalismem sporem mezi levicovou a pravicovou vizí rozvoje. Díky levicovému vyprávění lze PiSu odebrat velkou část elektorátu.

Liberální demokracii v Polsku neubrání liberálové – stále svázaní s radikálními volnotržními požadavky, kteří nerozumějí, že svoboda bez sociálního zabezpečení je fikce. Jen člověk zbavený strachu o svou existenci může plně využívat politická práva a osobní svobody. A jen takový člověk bude vědomě

a s plným přesvědčením svá práva a svobody bránit.

Strategie (mimoparlamentní) levice

Polsko je jedinou zemí v Evropské unii, která v parlamentu nemá ani jednu politickou sílu hlásící se k levici. Znamená to obrovskou překážku, pokud jde o rozvoj výše vzpomínaného vyprávění konkurenčního k nabídkám populistů a liberálů. V polské politické debatě vedené zejména televizí a jinými tabloidizovanými médii je hlas mimoparlamentní opozice slyšet slabě.

Na druhé straně šok z výsledku voleb může být pro polskou levici oživující. Postkomunistické sociální demokracii ze SLD, v posledním čtvrtstoletí dominující na polské levici, je vyčítáno, že je technokratickou formací, která v čase své vlády nevykročovala za neoliberalní paradigma, a za svou trvalou přítomnost na stranické scéně vděčila hlasům nostalgického elektorátu. Zatímco přežití a případný úspěch v podmínkách mimoparlamentní opozice může zaručit jen ideová čitelnost a na programu postavené přesvědčení členů daného politického hnutí.

Z tohoto pohledu se budoucnost SLD, strany, ve které vedoucí funkce na různých úrovních zastávají profesionální politici a členskou základnu tvoří především starší lidé, nejeví moc dobře.

Tato formace si ještě nezformulovala jasnou strategii práce v nové situaci. Diskuse uvnitř Svazu se týkají vztahu k případné účasti v širokém táboře opozice proti PiS, do kterého vstupují liberální strany: Občanská platforma (PO) a Nowoczesna (Moderní) a občanské hnutí nazvané Výbor na obranu demokracie (KOD). V posledních dnech v Polsku začala debata, iniciovaná hlavně deníkem Gazeta Wyborcza, který podporuje liberální opozici, na téma případné společné kandidátky jako jediné šance, jak PiS zbavit moci.

V této chvíli je obtížné říci, jestli by se Svaz takového projektu zúčastnil. Na druhé straně je jasné, že lídři PO a Nowoczesné by chtěli na své kandidátky přibrat jen vybrané politiky SLD. V samotné straně se naopak objevují hlasy, že si levice musí zachovat vlastní samostatnost, a dohoda s liberály, kteří donedávna vládli, vystraší levicové voliče hledající sociální nabídku.

Tyto pochybnosti nemají představitelé menších středolevicových formací, které v posledních volbách tvořily s SLD koalici nazvanou Sjednocená levice. Demonstrací KOD, PO i Nowoczesné se účastní Zelení i členové Tvého hnutí (dnes již marginální formace vedené populistickým milionářem Januszem Palikotem - pozn. red.). Jednou z tváří těchto demonstrací je Barbara Nowacka, která byla během volební kampaně lídřyní Sjednocené levice. Pro tyto lidi, zbavené početného stranického zázemí, je účast na demonstracích KOD a liberální opozice šancí, jak se ve společnosti etablovat, a případná společná kandidátka cestou, jak získat místo v parlamentu.

Jasnou strategii má naopak strana Razem (Spolu). Toto nové levicové sdružení, které hledá inspiraci ve španělském Podemos, neprošlo do parlamentu, ale k překvapení řady pozorovatelů získalo 3 procenta hlasů, což mu dává nárok na finanční podporu ze státního rozpočtu. Razem otevřeně říká: „Jsme třetí možnost.“ A jako svůj cíl si klade vytvoření alternativy jak k PiS, tak k liberálnímu táboru, který podle něj má odpovědnost za frustraci, kvůli níž mezi lidmi roste podpora pravicového populismu.

Strana takto svou programovou nabídkou navazuje na recepty staré sociální demokracie z doby před tzv. třetí cestou Blaira a Schrödera a hledá inspiraci v hnutí DIEM 25 Janise Varufakise. Styl jejich politiky připomíná antiestablishmentová formace důrazně se profilující jako mluvčí obyčejných lidí proti elitám odtrženým od denních starostí. Podle lídrů Razem (strana má kolektivní vedení a vytvořené mechanismy vnitřní organizace) jen návrat lidí, kteří se necítí být beneficienty neoliberalní systémové změny, k levici může být účinnou cestou, jak zbavit moci pravicové populisty.

Problém je v tom, že v této chvíli se Razem soustředí především na mladé a velmi mladé dobře vzdělané lidi. Může se jim podařit získat výše definovaný elektorát? Ta otázka zůstává otevřená. V této chvíli se aktivisté této strany soustředí na tvorbu struktur v menších místech, účast na veřejných protestech, pod-

poru odborů a propagaci své práce v místních médiích a na internetu.

Představitelé Razem jsou také často zvaní do mainstreamových médií, poněvadž reprezentují odlišný úhel pohledu, a navíc jsou připraveni na meritorické diskuse o hospodářství a společenských otázkách, což je pozitivně odlišuje od jiných formací. Právě tato svěžest, kompetence a jasnost sdělení dovolily Adrianu Zandbergovi, jednomu z lídrů strany Razem, vyhrát předvolební televizní debatu, díky čemuž se veřejnost o existenci strany dověděla.

Historický okamžik a vysoká sázka

Polská levice se dnes nachází v historickém okamžiku. Poprvé stojí mimo parlament. Nemá silnou organizaci a početnou a stabilní skupinu voličů. Dominující společensko-politické dělení – populismus versus liberalismus – úspěšně sbírá emoce a pokrývá celé spektrum společnosti. Snadno si tak lze představit situaci, že se v polském parlamentu nenajde místo pro levici dalších dvacet let. Je také nakonec těžko předvídat, jaký bude výsledek vlády PiS. Není vyloučeno, že sociální sliby předložené Kaczyňského stranou nebudou v úplnosti realizovány, což prohloubí nespokojenost a frustraci části společnosti. Kanalizovat tuto emoci může krajní fašizující pravice, která se aktivizovala v posledních letech a jejíž hesla padají na úrodnou půdu zejména u mládeže. Anebo to udělá levice.

I to je dnes politická sázka úsilí o vytvoření silného hnutí spojujícího společenskou spravedlnost se starostí o občanské svobody.

Z polštiny přeložil Patrik Eichler.

Michał Syska (1980)
je ředitelem
Centra společenských věd
Ferdinanda Lassalla
ve Vratislavi.

Publikace tohoto textu je součástí projektu ÚMV *Podpora veřejné debaty o aktuálních tématech týkajících se Polské republiky* a byla podpořena Česko-polským fórem.

Dilemata SLD

Neděle 25. října 2015 je bodem zlomu v historii polské levice. Poprvé od roku 1989 se žádný zástupce levice nedostal do Sejmu. Jde rovněž o zlom v historii Svazu demokratické levice (SLD). Nejprve jako koalice, později jako strana – byl Svaz v Sejmu přítomen od roku 1991. Z této strany vzešli prezident Aleksandr Kwaśniewski a premiéři Józef Oleksy, Włodzimierz Cimoszewicz, Leszek Miller a Marek Belka. Těšila se rekordní podpoře. Koalice SLD-Unie práce v roce 2001 získala 5,3 milionu hlasů. A Aleksandr Kwaśniewski, když v roce 1995 kandidoval proti Lechu Wałęsovi, získal 9,7 milionu hlasů. To už je všechno pryč. V létě 2015 se SLD rozhodl kandidovat ve volební koalici pod názvem Sjednocená levice.

Důvodem byly slabé výsledky strany (pod volebním prahem) vyplývající ze ztráty důvěry po nepovedené prezidentské kampani Magdaleny Ogórek. Kromě SLD do koalice vstoupily: Tvé hnutí (Janusze Palikota a Barbary Nowacké), Unie práce (menší sociálně demokratická strana), Zelení a PPS (socialistická strana sdružující hlavně starší politické pracovníky). Patronem vytvořené koalice se stal Jan Guz – lídr Celopolského sdružení odborových svazů (OPZZ). Na kandidátkách se objevili také kandidáti spojení s odborovou organizací Srpen '80.

V posledních týdnech kampaně se lídryní kampaně stala Barbara Nowacka, politička mladší generace, dcera vicepremiérky z vlády Marka Belky Izabely Jarugi-Nowacké, která zahynula během smoleňské katastrofy v dubnu 2010.

Koalice musela překročit volební práh ve výši 8 procent. Přes příznivé průzkumy (10–11 %) se to nepovedlo. Koalice získala 7,55 procenta hlasů. V absolutních číslech šlo o 1 147 102 hlasů. Pro srovnání – strana Nowoczesna Ryszarda Petru, která se po volbách stala lídrem některých volebních průzkumů – získala 1 155 370 hlasů.

Za novým předsedou

Po volbách došlo k rozpadu koalice Sjednocená levice. Byla přijata teze, že všechny strany,

kteří koalici tvoří, si nejprve musejí dát do pořádku své vnitřní věci. V SLD to znamenalo zejména předčasné volby předsedy. Padlo rozhodnutí, že se tyto volby odehrají jako volby všeobecné – že budou moci hlasovat všichni členové SLD. Svou kandidaturu ohlásilo deset kandidátů. Od počátku měla největší podporu trojice Włodzimierz Czarzasty (lídr SLD v Mazovském vojvodství), Krzysztof Gawkowski (ústřední tajemník SLD) a Jerzy Wenderlich (bývalý místopředseda Sejmu). Jen nejmladší Gawkowski byl stoupencem pokračování spolupráce se subjekty tvořícími koalici Sjednocené levice. Czarzasty i Wenderlich svou kampaň stavěli na patriotismu vůči SLD.

Voleb předsedy SLD se účastnilo 14 tisíc z 23 tisíc oprávněných voličů. To byl neočekávaně dobrý výsledek. Voleb předsedy Občanské platformy, které se odehrávaly zároveň, se účastnilo výrazně méně lidí.

Czarzasty získal podporu 38 % hlasujících, druhý byl Wenderlich s podporou 25 % a třetí Gawkowski s podporou 23 %. Druhé kolo voleb se odehrálo na sjezdu SLD. Ve svůj prospěch ji rozhodl Czarzasty, který v hlasování delegátů získal výrazný náskok před Wenderlichem. Ústředním tajemníkem byl zvolen Marcin Kulasek, politik mladší generace a radní Varmijsko-Mazurského vojvodství.

Šestapadesátiletý Włodzimierz Czarzasty byl v letech PLR mládežnickým pracovníkem, předsedou Svazu polských studentů na Varšavské univerzitě a místopředsedou Svazu na celopolské úrovni. Byl členem PZPR. Po roce 1989 byl jedním z levicových politiků odpovědných za mediální politiku. Díky nominaci Aleksandra Kwaśniewského se stal členem Státní rady pro rozhlasové vysílání a televizi (KRRiT). S prací v KRRiT souvisejí události, kvůli kterým se Czarzasty stal všeobecně známou postavou.

Czarzasty byl spojen s tzv. Rywinovou aférou. Vyšetřovací komise Sejmu uznala, že Rywin patřil do „skupiny držící moc“. Tuto formulaci použil filmový producent Lew

Rywin v rozhovoru s šéfredaktorem deníku *Gazeta Wyborcza* Adamem Michnikiem: dal během něj Michnikovi korupční nabídku – peníze výměnou za souhlas s koupí televize Polsat vydavatelem *Gazety Wyborczy*. Rywin řekl, že nabídku dává jménem oné „skupiny držící moc“. Neví se, zda ta skupina existovala. Pravicoví politici o tom byli přesvědčeni. Politici SLD to brali za projev spikleneckého myšlení.

Fakta jsou následující: Za prvé, vyšetřovací komise, kterou ovládala pravice, uznala, že Czarzasty (vedle mj. Leszka Millera) byl členem „skupiny držící moc“. Za druhé, prokuratura Czarzastého v souvislosti s Rywinovou aférou nikdy neobvinila. Za třetí, zmíněné události vykopaly příkop mezi Czarzastým a *Gazetou Wyborczą*. Její redakce dlouhodobě popisuje negativně Czarzastého účast ve veřejném životě. Czarzasty je jedním z ostřejších kritiků politického angažmá *Gazety Wyborczy*.

Základní otázka, na kterou museli odpovědět lídři SLD, byla otázka vztahu k vládě PiS a rodícímu se hnutí nesouhlasu s kroky této vlády. Členové strany byli rozdělení. Odstupující lídr Leszek Miller razil tezi, že PiS se bude chovat jako každá strana po vyhraných volbách a nepřekročí demokratická pravidla. Jiní, jako odstupující ústřední tajemník Krzysztof Gawkowski, byli přesvědčeni, že kroky PiS jsou ohrožením základů demokratického právního státu a SLD má spolupracovat se vznikajícím Výborem na obranu demokracie (KOD). I zde byli členové SLD nejednotní. Nový předseda se snažil zachovávat odstup od obou postojů.

Samostatně, nebo v koalici?

Ke změně došlo v květnu, když Czarzasty rozhodl o vstupu SLD do koalice Svoboda, rovnost, demokracie. Její vznik inicioval lídr KOD Mateusz Kijowski. Součástí koalice jsou strana *Nowoczesna* Ryszarda Petru, Polská lidová strana, Zelení, Polská iniciativa Barbary Nowacké a další středolevicové a liberální skupiny. Členem koalice není Občanská platforma. Předseda PO Grzegorz Schetyna je veřejným odpůrcem účasti SLD na společných akcích opozice.

Před SLD stojí dilema: kudy dál? Zda zvolit strategii samostatného startu ve volbách, nebo

dát přednost podílu na široké koalici protivníků PiS. Dnes má SLD v průzkumech podporu kolem 4 procent. Volební práh pro stranu je 5 procent. Pokud předpokládáme, že SLD tento práh překročí a 5 procent získá, bude moci utvořit poslanecký klub v novém Sejmu. Obdobná podpora přinesla PSL ve volbách v roce 2015 celkem 15 poslaneckých křesel.

Na druhou stranu takový výsledek neuspokojí řadu lídrů SLD. Volební zákoník dělí Polsko na 41 volebních okrsků. Zisk 15 mandátů znamená, že ve 26 okrscích lídr kandidátky nemá šanci získat poslanecký mandát. Většina lídrů SLD si je nepochybně vědoma, které okrsky při zisku pěti procent mandát přinesou, a které ne.

Politici startující ve druhé skupině okrsků budou bezpochyby nakloněni startu z kandidátek koalice protivníků PiS. Taková kandidátka dostane v každém okrsku v průměru jistě mezi 3 a 10 mandáty. V takovém případě kandidát SLD může mandát získat výrazně snáze, a to i když bude kandidovat z nižšího místa.

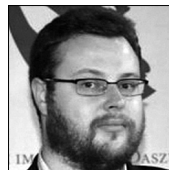
Proto se zdá, že rozhodnutí, v jaké podobě kandidovat, bude výslednicí individuálních zájmů a kalkulací jednotlivých členů Republikové rady SLD. Ti, kdo mají jistá první místa na kandidátkách SLD v okrscích, kde se SLD těší relativně vysoké podpoře, budou podporovat samostatný start ve volbách. To samé platí o lidech, kteří budou neradi viděni – z důvodů pověsti – na společných kandidátkách opozice. Ti, kdo budou kalkulovat, že start ze společných kandidátek zvýší jejich naději na poslanecký mandát, budou podporovat koaliční řešení.

V souladu se zákonem jsou příští volby do Sejmu plánovány na podzim 2019. Předtím se odehrají volby do místních samospráv – na podzim 2018. SLD má ještě několik pevností, kde vládnou starostové s legitimací SLD. Výzvou pro stranu bude obrana těchto pevností. Neví se, zda ve volbách do samospráv se SLD i další strany rozhodnou pro koaliční řešení. Zdá se, že to bude obtížnější než v případě parlamentních voleb. Není také jasné, zda vznikne společná kandidátka levice (nebo celé opozice) v evropských volbách.

SLD stojí před vážnými dilematy. Správné řešení zajistí straně přežití na politické scéně. Chybné rozhodnutí znamená vydat se cestou

Unie práce. Tedy strany, která v minulosti byla s to samostatně překonávat volební práh. Už řadu let ale není s to dosáhnout ve volbách do Sejmu žádného úspěchu, ani když mají její kandidáti zajištěné dobré místo na koaličních kandidátkách.

Bartosz Machalica (1985)
je historik a politolog,
spoluzakladatel
pokrokového think-tanku
Centrum Ignacy Daszyńskiego.
Foto sld.org.pl

Publikace tohoto textu je součástí projektu ÚMV *Podpora veřejné debaty o aktuálních tématech týkajících se Polské republiky* a byla podpořena Česko-polským fórem.

Zbigniew Rokita

Poláci spasí Němce

Do roku 2004 vládl v Polsku téměř naprostý konsensus, pokud jde o politický směr, jímž by se měla Varšava ubírat. S výjimkou nahodilých případů se Polsko nepokoušelo vypracovat „třetí cestu“ (co se říkává, že vede do „třetího světa“). Místo toho si určilo cíl, jímž byla integrace do západních struktur: Evropské unie a Severoatlantické aliance. Po roce 2004 se v polské mezinárodní politice objevovaly méně významné cíle jako organizace Euro 2012, ale stále scházel cíl, k němuž by mohl směřovat celý národ (do určité míry mohl takovou roli sehrát vstup do eurozóny, ale k tomu se žádná vláda nerozhodla).

Úsilí polských elit, a zejména Občanské platformy (PO) Donalda Tuska vládnoucí v letech 2007–2015, se soustředilo na modernizaci země. Díky dobrému využití unijních fondů se pozornost zaměřila na rozvoj infrastruktury a růst životní úrovně. Číslo skutečně hovoří sama za sebe (podle Eurostatu): v roce 2004 polský HDP na hlavu se zohledněním kupní síly dosahoval 11 000 eur ročně, o dekádu později to bylo již 19 000; hodnota polského exportu vzrostla téměř trojnásobně (na 179 miliard euro), zatímco nezaměstnanost třikrát klesla (na 6,9 %). Na roky 2004–2020 obdrželo Polsko od Bruselu až 200 miliard eur. Občanská platforma se v této době zároveň vzdalovala od ideálů, k nimž se hlásila, když na začátku 21. století vznikala – tedy od

(především hospodářsky) liberální vize světa. Stávala se stranou manažerů, kteří dovedně spravují unijní fondy a směřování politiky přizpůsobují společenským náladám. Začala vládnout mizerně.

Platformě se podařilo zlepšit vztahy s EU, USA i Ruskem, které utrpěly za vlády Práva a spravedlnosti (PiS) v letech 2005–2007. Ačkoli PO také dělala závažné chyby (například ve vztazích s Litvou, nepodařilo se ani přivést z Ruska vrak prezidentského letounu), stali jsme se pragmatičtějšími a předvídatelnějšími, náš pohled na věc byl brán v úvahu (což bylo přínosné mj. pro Ukrajinu, již jsme nepřímou reprezentovali). Díky období po vytvoření Tuska kabinetu v roce 2007 začalo být Polsko na západě vnímáno jako součást Evropy. To je důležité i pro naši bezpečnost, protože eventuální ohrožení bezpečnosti Varšavy bude na západě vnímáno jako ohrožení západu. Ke skutečné integraci do západních struktur dochází v hlavách, nikoli na papíře.

Nad našimi hlavami

Pro Poláky však bylo čím dál těžší se s PO ztožňovat, zejména když Donald Tusk v roce 2014 odjel ze země, aby zastával funkci předsedy Evropské rady. Premiérem se stala Ewa Kopaczová, která postrádá Tuskovo charisma; uskupení scházejí lídři. Ve stejné době stranu zasáhly aféry, civilizační skok začali voliči

vnímat jako samozřejmost, a nikoli zásluhu PO, a mezinárodní kontext (příliv uprchlíků, válka na východě Ukrajiny, ruský imperialismus) přál šíření nacionalistických nálad, které pravice úspěšně příživovala. Kromě toho zafungoval obvyklý mechanismus únavy ze strany, která vládne příliš dlouho.

Prezidentem se stal širší veřejnosti neznámý právník Andrzej Duda. Křeslo premiéra pak obsadila šéfka Dudova volebního štábu Beata Szydło, dříve také nepřilíš výrazná postava. Oba spojuje loajalita vůči Jarosławu Kaczyńskému, který se stal nejmocnějším člověkem v zemi.

Platforma ztratila identitu a v parlamentu se objevila nová uskupení: pravicovým rokerem založené hnutí uražených Kukiz '15 a na liberalizaci hospodářství soustředěná Nowoczesna. V polské politice došlo k revoluci. Kaczyński se stal jediným charismatickým politikem v polském mainstreamu. Čekal na to již dlouho. Když se ho před více než dvaceti lety novinářka Teresa Torajska zeptala, co je jeho velký sen, odpověděl, že by chtěl být spasitelem národa v důchodu.

Nedávno prošla varšavskými ulicemi největší protivládně naladěná demonstrace od roku 1989, jíž se zúčastnilo více než 200 000 lidí. Kaczyńského strana má přesto stále velkou podporu. Vliv na to jistě má na jedné straně její nacionálně-populistická rétorika, na druhé straně sociální politika jako program 500 zlotých na dítě (v duchu myšlenky Alexise de Tocquevilla PiS uplácí občany jejich vlastními penězi a kupuje si tím čas).

PiS ohlásila přestavbu a uzdravení země. Jak PO, tak PiS vycházejí z post-solidaritního prostředí. Prapříčinou konfliktu Tuska a Kaczyńského je vztah ke kulatému stolu – dohodě uzavřené mezi opozicí a vládou koncem 80. let, v jejímž důsledku se Tadeusz Mazowiecki stal prvním nekomunistickým premiérem, proběhly částečně svobodné volby a komunisté postupně odevzdali moc mírovou cestou. Pravicová média kulatý stůl zpochybňují a naznačují, že u něj vznikl „ režim“ založený na spojení postkomunistických elit a úzké skupiny politiků. Politici jako Donald Tusk a Lech Wałęsa jsou obviňováni ze spolupráce s komunistickou bezpečností a tajnými službami a zpochybňuje se legitimita jejich vlády (ještě kritičtější je jejich vztah

k Aleksandru Kwaśniewskému, který se jednání u kulatého stolu účastnil jako zástupce komunistické strany). PiS se snaží zpochybnit základy, na nichž byla po roce 1989 vybudována tzv. třetí Polská republika.

Podstatou rozdílu v přístupu k zahraniční politice mezi Tuskem a Kaczyńským je, že PiS podřizuje mezinárodní politiku té vnitrostátní. A protože v té druhé dochází k revoluci, jsme také v polské mezinárodní politice svědky nejprudších změn od roku 1989. Jak správně upozorňují autoři zprávy *Jaká změna? Východiska a perspektivy zahraniční politiky vlády PiS* (Fundacja Batorego): „Podle PiS se vnitřní změny v Polsku setkávají s odporem vnějších aktérů, čili – jak to označil předseda Kaczyński – evropského establishmentu (zejména Německa) a dále velké části establishmentu amerického; tyto síly se buď již nyní stavějí proti posílení aktivity a samostatnosti Polska v mezinárodních vztazích, nebo to budou dělat v budoucnosti. Podle Jarosława Kaczyńského předchází vláda proměnila Polsko v německého vazala na poli mezinárodních vztahů (nebo v německo-ruské kondominium) tím, že dopustila německou dominanci v polských médiích a hospodářství. Tato dominance měla skončit 25. října 2015, kdy PiS vyhrál parlamentní volby.“ Současný ministr zahraničních věcí Witold Waszczykowski zase v únoru 2015, ještě jako poslanec, řekl v rozhovoru pro konzervativní list *Frona*, že „Rusko a Německo vytvářejí nad hlavami Poláků svého druhu koncert velmocí“. PiS (až na drobné výjimky) vnímá svět, který je obklopuje, jako nepřátelský.

Polsko Kristem národů

Autoři zprávy *Jaká změna?* také upozorňují, že Kaczyńského strana jen zdánlivě pokračuje v linii svých předchůdců v mezinárodní politice, když zdůrazňuje mj. váhu spojení s Washingtonem či dobrých vztahů s Moskvou, podporuje evropské aspirace Kyjeva nebo se staví skepticky k přijetí eura. Podřízení zahraniční politiky té vnitrostátní zároveň způsobuje, že PiS proti sobě staví dosavadní spojence, protože nevěnuje pozornost mezinárodní kritice týkající se regrese demokracie v Polsku (např. destabilizace ústavního soudu). Nejdůležitější lidé v zemi hovoří

nevybíravě. Například Antoni Macierewicz, šéf Ministerstva národní obrany, na obavy Washingtonu ohledně destabilizace ústavního soudu odpověděl slovy: „Lidé, kteří budovali svůj stát teprve v 18. století, nám budou říkat, co je to demokracie?“ To není jazyk, jakým se mluví s partnery. PiS zdůrazňuje, že Polsko musí „vstát z kolenou“ a Evropa nám nemůže nic diktovat. To je rétorika podobná té, kterou používá Vladimir Putin.

Hlavní změna v polské zahraniční politice spočívá v novém vztahu k Německu a Evropské unii: PiS vidí ve společné Evropě ve větší míře ohrožení („berlínský diktát“, povinnost přijímat uprchlíky atd.; premiérka Beata Szydło rozhodla, že během tiskových konferencí nebude vyvěšována vlajka EU – což je problém, který Češi znají, Václav Klaus také nechtěl na Hradčanech vyvěsit unijní vlajku), v menší pak hodnotu a přínos. V Polsku nechybějí pravicové kruhy, které tvrdí, že Varšava na členství v Unii doplácí, a přední polská tištěná média již vytvořila nové heslo: „Polexit“ (přejí tomu výpovědi politiků PiS, ale také např. nazývání unijní vlajky „hadrem“).

Gesta polské diplomacie jsou přinejmenším nešťastná. Například v květnu šéf polského MZV Witold Waszczykowski na poslední chvíli odvolal cestu do Berlína na setkání s předsedou Evropské komise Jeanem Claudem Junckerem a šéfem německé diplomacie Frankem-Walterem Steinmeierem. V rozhovoru pro server fakt24.pl Waszczykowski řekl: „Ve dvě ráno jsem se dostal domů po debatě v parlamentu. V šest mi mělo letět letadlo. Proč bych tam létal? Abych se na 15 minut ukázal v německé televizi?“

Znepokojivý je také fakt, že se polská zahraniční politika (přinejmenším na deklarativní úrovni) stává mesianistickou. Andrzej Duda v březnu 2013 v Maďarsku řekl (citováno podle zprávy Jaká změna?): „V dnešní EU [...], v níž nepochybně dochází ke krizi hodnot, na nichž byla vybudována evropská civilizace, mám na mysli civilizaci s latinskými kořeny opírající se o křesťanský kmen, [...] ty všechny ideály v dnešní Evropě mizejí, jsou zapomenuty a zadupány jinými ideologiemi, které v základu deformují podstatu člověka a lidskosti.“ Dodal také, že Poláci a Maďaři „si tyto dobré hodnoty uchovali“, a konstatoval, že v případě obou národů „je dnes naší velkou povinností a velkou

misí tyto naše hodnoty nést do západní Evropy a také je tváří v tvář všem útokům, jež na nás dopadají, odhodlaně bránit“.

Odpor vůči německé politice a prohlubování evropské integrace je ve své podstatě ještě závažnější. Týká se totiž také pochybností o západním modelu vývoje: liberální demokracii. Polský levicový intelektuál Sławomir Sierakowski na stránkách deníku Gazeta Wyborcza řekl: „V Evropě vedle sebe existují tři politické kultury. Na západě liberální demokracie, ve středovýchodní Evropě demokracie, ovšem nikoli nutně liberální, a v Rusku či Eurasii není ani demokracie, ani liberalismus, ale autoritarismus.“ PiS zachovává demokratické instituce, ale odmítá liberální hodnoty (např. tím, že znemožňuje ústavnímu soudu fungovat). Svět na to reaguje. Například jedna z předních ratingových agentur Standard & Poor's již snížila Polsku rating, v hodnocení svobody médií Reportérů bez hranic se Polsko na žebříčku propadlo z osmnáctého na čtyřicáté sedmé místo a Evropská komise zahájila proces kontroly fungování právního státu v naší zemi.

Varšava po zvolení prezidenta Dudy prohlásila, že zamýšlí vytvořit blok států střední Evropy – Mezimoří (název je odvozen od polohy států mezi Baltem, Jadránem a Černým mořem), které má vyvážit vliv Berlína a Moskvy. Není známo, čím by mělo být a kdo by do něj měl patřit (zdá se, že výhradně státy EU), ale všechno ukazuje na to, že žádný významný regionální hráč nemá o takový svazek zájem. Kromě toho, pokud potenciální členové patří do NATO a EU, pokus o vytvoření nového formátu spolupráce by pravděpodobně vedl k marginalizaci Polska a poklesu důvěry vůči nám ze strany Berlína nebo Washingtonu. Varšava toho o alternativním bloku zemí regionu hodně namluvila, ale nakonec nic nenavrhla; koncepce ani nebyla projednána se západními partnery, a proto mohla vzbuzovat jejich obavy.

Polská prohlášení o nutnosti pěstovat jednotu regionu však nemají mnoho výsledků. Například 1. července přebírá Polsko předsednictví Visegrádské skupiny, a zatím (stav k 10. květnu) do Bratislavy, Prahy a Budapešti stále neposlalo program předsednictví (obvykle se to dělá v březnu), což se stalo předmětem kritiky diplomatických kruhů těchto zemí.

Tak velký, tak malý

Všechno je to zneklidňující nejen proto, že na problémy EU bychom neměli reagovat defetismem, nýbrž úsilím podílet se na nápravě. Obavy to vzbuzuje také z pohledu unijní politiky vůči zemím východní Evropy, kterou Varšava ve větší míře utvářela prostřednictvím unijních formátů (např. projekt Východního partnerství vzniklý na základě polsko-švédské iniciativy), v menší míře prostřednictvím bilaterálních vztahů. Unijní sousedská politika se skládá ze dvou vektorů: jižního a východního (tradiční dělba nákladů je 2:1). Dnes, kdy je jižní směr důležitější než před několika lety, by mělo Polsko ještě hlasitěji připomínat východní sousedy. Polská východní politika byla postavena na myšlence exilového časopisu Kultura šéfredaktora Jerzyho Giedroycze, který opakoval, že podmínkou polského bezpečí jsou nezávislá Litva, Ukrajina a Bělorusko.

Události posledních let ukazují, že suverenita Minsku a Kyjeva – a možná dokonce Vilniusu – není daná jednou provždy. Tím více obav proto vzbuzují konflikty Varšavy se západními partnery, protože Varšava je na východě tím silnější, čím silnější je v samotné EU – země jako Ukrajina vnímají Polsko především jako ambasadora své věci na západě, „civilizační dálnici“ do Berlína. Země východní Evropy vědí, že když Varšava na západě ztrácí na významu, nebude schopná tolik získat pro východ. Coby stát negující západní model pokroku (není náhoda, že Porošenko pozval ke spolupráci Leszka Balcerowicze, který není nakloněn PiS a zastává jiné názory, ani spekulace o navržení Aleksandra Kwaśniewského na vicepremiéra) proto pro východ ztratí na atraktivitě.

Zdá se ostatně, že Jarosław Kaczyński, který v zemi rozdává karty, o pokračování v politice svého bratra a aktivním angažmá na východě kontinentu příliš nepřemýšlí. Raději by byl, kdyby zahraniční politika neexistovala: nezajímá se o ni a nerozumí jí. Všechno ukazuje na to, že nová vláda se rozhodla vztahy s Kyjevem, Minskem nebo Kišiněvem odsunout do pozadí. Než přišla PiS k moci, mnoho pozorovatelů se obávalo, že tato strana vyvolá konflikt s Ruskem (smolenská

katastrofa, Katyň) nebo Ukrajinou (Volyň). Stalo se však něco jiného.

Polská východní politika má lepší i horší okamžiky. Upustila od podpory Moldávie a Gruzie (vzpomeňme si na osobní angažmá Lecha Kaczyńskiego v otázce Gruzie, zejména během války v roce 2008), donedávna rychle se demokratizujících zemí. Waszczykowski navštívil Bělorusko, a tato návštěva – ač špatně připravená – měla hodnotu sama o sobě, protože to byla první návštěva od příjezdu Radosława Sikorského v roce 2010. Ministr se setkal s Lukašenkem (žádná podstatná prohlášení nezazněla), ale také s opozicí a vypravil se do Kuropatského lesa, kde byly objeveny masové hroby lidí zastřelených NKVD. Ve vztazích s Ukrajinou zaujímají více místa historické otázky (UPA, Volyň) než spolupráce na modernizaci Ukrajiny, ačkoli návštěvu Andrzeje Dudy v Kyjevě lze hodnotit pozitivně (a je škoda, že si Waszczykowski doposud nenašel čas na to, aby sem také zavítal). A tak by se dala shrnout polská politika vůči zemím Východního partnerství: nikoli aktivismus, ale pasivita se ukázala nebezpečná. Polskou společnost již události na Ukrajině znudily, a proto PiS necítí společenský tlak pomáhat alespoň Ukrajině, který polská vláda ještě nedávno cítila.

***

Polsko musí značnou část svých zájmů realizovat prostřednictvím unijní politiky, v porozumění s partnery v EU a NATO. Protože pokud odmítneme spojenectví se západem, zbude Rusko. A pak se Polsko stane součástí světa, z něž uteklo a za jehož součást je v Česku stále považováno – východní Evropy.

Z polštiny přeložila Anna Plasová.

Zbigniew Rokita (1989)
je tajemníkem redakce
polského dvoměsíčníku *Nova
Europa Wschodnia* a stálým
spolupracovníkem týdeníku
Tygodnik Powszechny.

Publikace tohoto textu je součástí projektu ÚMV *Podpora veřejné debaty o aktuálních tématech týkajících se Polské republiky* a byla podpořena Česko-polským fórem.

Rok od zvolení Andrzeje Dudy

Anonymní prezident

S ředitelem Židovského historického institutu sociologem Pawłem Śpiwakem (1951) hovoří Julian Kania a Łukasz Pawłowski z týdeníku Kultura Liberalna.

Łukasz Pawłowski: Co víme o Andrzeji Dudovi rok po jeho zvolení do funkce prezidenta? Před dvanácti měsíci byl pro řadu Poláků postavou zcela anonymní.

Podle mě takový i zůstal. Víme o něm jen tolik, že je velmi věrným vykonavatelem příkazů předsedy strany (Právo a spravedlnost Jarosława Kaczyńského, pozn. překl.) a že tu roli zvládá znamenitě. Nemohu nic říci ani o jeho koncepci zahraniční politiky, ani o jeho koncepci právního státu, nemohu o něm říci nic jiného, než to, kdo je. Nezískal vlastní tvář, zůstal nezřetelný.

ŁP: Mluví prezidenta Marek Magierowski na tyto námitky odpovídá celou řadou argumentů. Za prvé, program a kroky PiS jsou blízké i prezidentovi. Kandidoval za tuto stranu, takže nutně podporuje i její program. Za druhé, žádný politik, ani prezident, nemůže v Polsku existovat bez stranického zázemí. A nakonec za třetí, Bronisław Komorowski také nezpochybňoval kroky Donalda Tuska a Občanské platformy (za kterou byl zvolen, pozn. překl.).

To je velmi laskavá analýza, ale nevím, jestli je laskavá i k pravdě. Samozřejmě že se prezident v polském stranickém systému nachází ve velmi těžké pozici - získává obrovskou legitimitu díky mandátu z přímých voleb, a zároveň nevelké pravomoci. To je k nesnesení. Nejde ale o to, aby se prezident Duda důrazně distancoval od své strany, ale spíše o to, aby dělal gesta ukazující, že je prezidentem Polska - celého Polska, nejen pisovského Polska. Jeho velmi silná, otevřeně politická náboženská a silný důraz kladený na pojem „národa“ se vejdu do kánonu PiS. Vnímavost k jiným pohledům v jeho krocích ale nepozorují.

Paweł Śpiwak.

Julian Kania: Na druhé straně má dnes prezident nejvyšší důvěru mezi všemi politiky v Polsku.

To je slabé měřítko. Důvěra v Bronisława Komorowského byla od začátku do konce velmi vysoká, ale neproměnila se v politickou podporu. Stejně to bylo s Jackem Kurońem, když kandidoval na prezidenta (v roce 1995 a skončil nakonec třetí, pozn. překl.). Je to informace, která ukazuje spíše to, zda někoho máme nebo nemáme rádi, anebo jestli se nám zdá sympatický nebo nesympatický. Ale deklarovaná míra důvěry neurčuje politickou pozici v zemi.

JK: Lze popsat cíle Dudova prezidentského mandátu?

Nemám nejmenší tušení, protože brát takto důchodovou reformu nebo řešení problémů těch občanů, kteří musejí splácet půjčky ve švýcarských francích, by bylo málo. A větší cíle, kromě podpory současné rovnováhy sil, nevidím.

ŁP: Co byste tedy od prezidenta očekával? Uměl byste mi dát příklad nějakých kroků, které neudělal, i když je měl udělat, anebo naopak, udělal, ale neměl je dělat?

Případ Ústavního soudu bylo možné vyřešit úplně jinak. Od každého prezidenta bych očekával dvě základní věci - ochranu ústavního pořádku a ochranu politických zájmů státu. Místo toho vládní politika budí víc otázek, pokud jde o to, jak PiS chápe *raison d'État*, než odpovídní. Marginalizace v Evropské unii, konflikty, napětí ve vztazích s americkými politiky atd. Je to v souladu s představami prezidenta, nebo v rozporu? Ztotožňuje se s tím? Nevím, i když by to měla být absolutně klíčová věc.

A nás má znepokojovat, když prezident Polské republiky jede do Spojených států a nikdo z významných amerických úředníků s ním nechce hovořit. Tím spíše, že to nejsou ojedinělé signály - jel náměstek ministra ná-

rodní obrany a ani s ním nechtěl nikdo mluvit, jela premiérka, bylo to stejné.

ŁP: Příznivci vlády a prezidenta říkají, že kritika ze strany Západu vychází především z neznalosti toho, co se děje v Polsku.

Je jedno, jestli to vychází ze znalosti nebo neznalosti. Důležitější je, že obraz Polska je vnímaný negativně, než to, za jakého důvodu vzniká. A fakt je, že v posledních dvaceti letech nemělo Polsko v západních médiích nikdy tak negativní PR.

JK: Marek Magierowski upozorňuje, že kromě zahraniční a obranné politiky je prioritou prezidenta Dudy historická politika.

Byl jsem na jednom setkání a potvrdil jsem si, že už znovu nepřijdu.

ŁP: Na jakém setkání?

Historické sekce Národní rady rozvoje. Byl jsem ohromen typem lidí, které tam prezident pozval, i jejich vystoupeními. Z osmdesáti procent to byli lidé tzv. pravicového proudu vnímající historii ne v duchu pluralismu, mnohosti hledání i směrů, ale vyžadující jednoznačnou verzi minulosti. V téhle věci nevidím naději na úspěch jakýchkoli kroků prezidenta - úspěch v tom smyslu, že to bude důvěryhodná politika, bude mít oporu v dějinách a bude skutečně spojovat lidi. Ten model politiky spíše dělí a je to znovu krok nejhorším možným směrem, tedy k rozdělování lidí na lepší a horší.

JK: Velkou pozornost měl pohřeb Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki“. Obřadu se účastnily zástupy lidí. „Poláci dychtí po dějinách,“ a ne po „vivisekci národních nedostatků,“ řekla v rozhovoru pro Kulturu Liberalnou 18/2016 náměstkyně ministryně kultury Magdalena Gawinová.

Záležitost s Łupaszskou je těžká. Na jednu stranu byl velmi statečným občanem, na druhé straně ale všechno svědčí pro to, že kdyby válka skončila jinak - tedy kdyby k moci nepřišli komunisté, ale normální, legální vláda - Łupaszka by skončil před vojenským soudem za zločiny na litevském obyvatelstvu. Nevím, proč o tom prezident nemluvil. V krocích nové vlády

nicméně nejde o lepší porozumění historii, ale o budování paměti bez historie. Jde o vytváření mýtů bez opory ve faktech.

JK: Prezident také často vyzývá k budování spravedlivějšího státu. O tom, že Polsko není spravedlivým státem, měl prezident mluvit během setkání s německým prezidentem Joachimem Gauckem.

Takové výzvy by byly na místě, kdyby s nimi byly spojeny nějaké kroky směrem k budování spravedlivého Polska, tedy nějaké návrhy právních kroků v té oblasti. Já je nevidím, protože snížení věku odchodu do důchodu je těžké za něco takového uznat.

ŁP: Jaké největší úspěchy prezidenta vidíte rok po volbách a devět měsíců po složení slibu?

Myslím, že prezident napsal - samozřejmě s pomocí svých úředníků - velmi pěkný dopis na pohřeb Samuela Willenberga (zemřel 19. 2. 2016, pozn. překl.), posledního vězně tábora v Treblince. Zdá se mi, že to je velký úspěch.

JK: A?

A nic. Nějak nevidím nic víc.

Text vyšel původně v č. 385 (21/2016) internetového týdeníku Kultura Liberalna 24. května 2016. Přebíráme ho s laskavým svolením autora i redakce.

Z polštiny přeložil Patrik Eichler.

Łukasz Pawłowski (1985)
je publicista, tajemník redakce
týdeníku Kultura Liberalna.

Julian Kania (1989)
je spolupracovníkem týdeníku
Kultura Liberalna.

Publikace tohoto textu je součástí projektu ÚMV Podpora veřejné debaty o aktuálních tématech týkajících se Polské republiky a byla podpořena Česko-polským fórem.

Zlatou medaili vyhrává kniha...

aneb O polských literárních cenách dnes

Poláci čtou bohužel zahanbujícím způsobem málo, mnohem méně než Češi, ačkoli knihy v Česku nejsou o nic levnější než v Polsku. Jak vyplývá z nejnovější zprávy polské Národní knihovny, 4,7 milionu Poláků nepřečetlo v roce 2015 ani jeden delší text. Je to nejhorší výsledek od okamžiku, kdy se podobné výsledky začaly dělat. Knih však v Polsku přesto vychází celá řada (vzhledem k početnosti polského národa je koneckonců potenciálních čtenářů skutečně dost). Již dlouho si přitom lidé stýskají nad stavem polské literární kritiky. Za této situace představují literární ceny jistou možnost jak se zorientovat, co stojí v záplavě nových titulů za pozornost. Předpokládáme totiž, že v porotách literárních cen sedí odborníci, kterým lze důvěřovat. Cen je však až příliš, než abychom je dokázali všechny sledovat. Upozornit lze přitom ještě na jinou výhodu literárních ocenění: mohou podpořit jinak skromné rozpočty spisovatelů.

Literární ceny – měřítko kvality?

Po změně režimu v roce 1989 přispívalo udílení cen významným způsobem k propagaci oceněných knih. Jména laureátů, z nichž některá v tomto textu zmíním, nemusejí být českým čtenářům známá. Nechť jsou proto informace o oceněných autorech čteny jako svého druhu průvodce po spíše neznámé zemi (současné polské literatuře).

Nejvýznamnější a nejprestižnější polskou literární cenou je cena *Nike* udělovaná od roku 1997. Oceňováno je pouze jedno dílo – kniha roku –, bez ohledu na literární žánr. Cílem ceny *Nike* je propagace současné polské literatury. Jejím iniciátory jsou deník *Gazeta Wyborcza* a Nadace Agory. Cenu může získat pouze žijící autor. Nelze ji ani rozdělit ani neudělit; přihlášeny přitom nemohou být odborné ani kolektivní práce. Vítěz je vybírán ve třech etapách: nejprve zveřejní porota dvacet nominovaných titulů, poté je z nich vybráno

sedm finalistů, z nich nakonec vzejde vítěz. Toho vybírá porota na zasedání v den udílení ceny, jímž je tradičně první říjnová neděle.

O prestiži ceny *Nike* rozhoduje i výše finanční odměny pro vítěze – ten získá kromě sošky řecké bohyně částku sto tisíc polských zlotých. Mezi držitelé *Nike* jsou někteří známí autoři, například Czesław Miłosz nebo Tadeusz Różewicz, ale také mladá Dorota Masłowska (za svoji druhou knihu *Královna šavle*). *Nike* lze – na rozdíl od mnoha jiných ocenění – získat opakovaně. Jejím dvojnásobnými laureáty jsou Wiesław Myśliwski a Olga Tokarczuková (ta ji podruhé získala v roce 2015 za román *Jakubovy knihy*). Spolu s hlavní cenou je každoročně udělována i cena čtenářů deníku *Gazeta Wyborcza*. V některých letech přitom porota i čtenáři vybrali stejnou knihu – stalo se tak například loni v případě Olgy Tokarczukové.

Mezi spisovateli a literárními kritiky, politiky a ideologicky rozdělenými stejně jako celá polská společnost, je cena *Nike* s ohledem na své zakladatele považována spíše za levicově profilovanou, nebo přinejmenším odpovídající intelektuálnímu mainstreamu, ačkoli ji (v roce 2003) získal mimo jiné i významný básník a esejista Jarosław Marek Rymkiewicz, známý zcela odlišnými postoji. *Nike* je však takto vnímána – i proto vznikla v roce 2002 do jisté míry konkurenční Literární cena Józefa Mackiewicze. Mezi její porotce a příznivce patří lidé hlásící se k politické pravici. Záběr hodnocených publikací je širší než v případě *Nike*, cenu Józefa Mackiewicze mohou získat nejen beletristické knihy (romány, povídky, eseje, poezie), ale také publicistické (včetně těch politických) či odborné publikace z oblasti historie a literární kritiky. Musejí být napsané v polštině žijícími autory, vydané v knižní podobě v uplynulém roce a do soutěže přihlášené svými vydavateli. V roce 2015 byla oceněna historická publikace – *Dějiny Polska* (1. díl: *Odkud pochází náš rod*) Andrzeje Nowaka.

Zvláštní ocenění získal Przemysław Dakowicz za knihu *Obcování. Manifesty a eseje*.

S rozhledem pro Evropě

Jak Nike, tak cena Józefa Mackiewiczze oceňují pouze díla napsaná a vydaná polsky. V Polsku však existuje i několik mezinárodních cen. Mezinárodní charakter má *Cena Ryszarda Kapuścińskiego* zřízená Radou hlavního města Varšavy v roce 2010. Udělována je každoročně za nejlepší knižní reportáž vydanou mezi 1. lednem a 31. prosincem uplynulého roku v Polsku a polsky (včetně překladových titulů; porota v takovém případě oceňuje i překladatele). V roce 2015, ale ještě před získáním Nobelovy ceny, se laureátkou Ceny Ryszarda Kapuścińskiego stala Běloruska Světlana Aleksijevičová (druhým oceněným byl polský novinář Michał Olszewski).

Mezinárodní je i *Literární cena střední Evropy Angelus* založená městem Vratislav a udělována od roku 2006 za prozaické texty napsané v polštině nebo přeložené do polštiny (cenu získává i překladatel vítězné knihy). Cena je určena autorům pocházejícím ze střední Evropy, kteří „se ve svých textech věnují nejdůležitějším tématům dneška a prohlubují naše poznání jiných kultur“. Termín střední Evropa je přitom chápán velmi široce, cenu Angelus mohou získat spisovatelé z Albánie, Běloruska, Bosny a Hercegoviny, Bulharska, České republiky, Estonska, Chorvatska, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Makedonie, Moldavska, Německa, Polska, Rakouska, Rumunska, Ruska, Slovenska, Slovinska, Srbska a Ukrajiny. Zatím nikdy ji přitom nezískal polský autor. V roce 2009 se jejím držitelem stal Josef Škvorecký za román *Přtběh inženýra lidských duší*, ocenění za překlad převzal Andrzej Jagodziński. V roce 2014 zvítězil Slovák Pavol Rankov a jeho román *Stalo se prvního září (nebo někdy jindy)* v překladu Tomasze Grabińskiego. O rok později získal cenu Angelus za knihu *Mezopotámie* ukrajinský autor Serhij Žadan (kniha vyšla v překladu Michała Petryka a Adama Pomorského).

Od roku 2010 se vždy po dvou letech koná v Gdaňsku Mezinárodní literární festival Evropský básník svobody zakončený udělením *Literární ceny města Gdaňsk* „Evropský básník svobody“. Tu získá jeden ze sedmi nominovaných básníků, oceňování jsou i je-

jich překladatelé do polštiny. V letošním roce už se festival konal a cenu získaly rumunská básnířka Ana Blandiana a její polská překladatelka Joanna Kornaš-Warwasová.

Široký záběr má *Mezinárodní literární cena Zbigniewa Herberta* udělována od roku 2013. Jak si lze přečíst na jejích internetových stránkách, cílem ocenění je upozornit na významné umělecké a intelektuální výkony na poli světové literatury, které zdůrazňují hodnoty, k nimž tihla i sama Herbertova tvorba. Cena má zároveň zdůraznit přínos polské kultury 20. století, zejména poezie, k rozvoji světové literatury. Podle stanov schválených Radou Herbertovy nadace je cena udělována každoročně žijícímu básníkovi za celoživotní dílo. Rada může navíc rozhodnout o přiznání ceny i v oblasti esejistiky, překladu a ediční práce. Dosavadními laureáty ceny se stali američtí básníci William S. Merwin a Charles Simic, Polák Ryszard Krynicki a v letošním roce švédský básník Lars Gustafsson, který bohužel záhy po převzetí ceny zemřel.

Mezinárodní charakter má také *Cena Wisławy Szymborské* udělována od roku 2013 za básnickou sbírku vydanou v předchozím roce v polském jazyce. Přihlásit lze jak sbírky vydané původně v polštině, tak polské překlady. Cena byla zřízena Nadací Wisławy Szymborské na přání samotné básnířky vyjádřené v její poslední vůli. Součástí ocenění je i finanční odměna ve výši dvou set tisíc zlotých, což je nejvyšší částka ze všech polských literárních cen. Pokud by zvítězila překladová sbírka, získá její překladatel padesát tisíc zlotých. Mezi laureáty jsou však dosud pouze polští básníci, v roce 2015 se jimi *ex aequo* stali Roman Honet a Jacek Podsiadło.

Ceny, překladatelé a básníci

Pokud získá určitou cenu současně autor i jeho překladatel, bývá odměna pro překladatele nižší než odměna pro samotného spisovatele. V Polsku však samozřejmě existují i ceny určené speciálně pro překladatele krásné literatury. Zmínit je třeba zejména nepravidelně udělované ceny polského *PEN Clubu pro polské překladaatele* i pro zahraniční překladaatele polské literatury. V roce 2015, kdy polský PEN Club slavil devadesáté výročí, se laureáty cen za vynikající tvůrčí výsledky v oblasti překladu polské literatury do

jiných jazyků stali Andrij Pavlišin z Ukrajiny, Renate Schmidgallová z Německa a Andrej Chadanovič z Běloruska. Připomeňme, že jde o nejstarší z cen udělovaných polským PEN Clubem – existuje už od roku 1929.

Významným oceněním pro překladatele polské literatury je cena *Transatlantyk* udělovaná od roku 2005 (s finanční odměnou ve výši deset tisíc euro). V roce 2011 se mimo jiné z iniciativy Václava Buriana a autora tohoto textu stala její laureátkou zasloužilá česká překladatelka Vlasta Dvořáčková. Loni získala cenu Laurence Dyèvre z Francie, která překládá například texty Andrzeje Bobkowského, Tadeusze Borowského, Tadeusze Konwického, Wojciecha Kuczoka, Stanisława Lema, Sławomira Mrożka, Magdaleny Tulliové nebo Adama Zagajewského.

Od roku 1972 uděluje ceny za překlad (v různých kategoriích) měsíčník *Literatura na Świecie*. V roce 2015 nebylo ocenění v kategorii „poezie“ přiznáno, v kategorii „próza“ získal cenu Maciej Świerkocki za překlad knihy Terryho Southerna a Masona Hoffenberga *Candy*. V kategorii „nová tvář“ (dříve „překladatelský debut“) byli oceněni Iwona Krupecka za překlad knihy *Disputace ve Valladolidu (1550–1551)* Bartoloméa de Las Casas, Juana Ginése de Sepúlvedy a Dominga de Sota a Krzysztof Majer za překlad *Dopisů* Allena Ginsberga.

Překlad je i jednou z kategorií *Literární ceny Gdyně*, ačkoli byl k ostatním kategoriím přidán až později. Sama cena byla zřízena v roce 2006 primátorem Gdyně. Udělována je každoročně žijícím autorům nejlepších původních polských knih a překladatelům do polštiny. Vybrané publikace musejí být poprvé vydány buď v Polsku nebo polsky v zahraničí, a to v období mezi 1. lednem a 31. prosincem kalendářního roku předcházejícího roku, kdy je cena udělována. V roce 2015 se jejími laureáty stali Piotr Janicki (za básnickou sbírku *Výrazy uznání*), Michał Ciuchy (za povídkový soubor *Pořád je dnes*), Piotr Wierzbicki (za esej *Božský Bach*) a Wiktor Džuski (za nový překlad *Mrtvých duší* Nikolaje Vasiljeviče Gogola).

Z básnických ocenění je třeba zmínit ještě minimálně dvě: Vratislavskou básnickou cenu Silesius a Básnickou cenu Konstantyho Ildfonse Gałczyńskiego Orfeusz. První z nich,

založená městem Vratislav, je udělována od roku 2008, a to ve třech kategoriích: za celoživotní dílo, za literární debut a za knihu roku. V letošním roce získal ocenění za celoživotní dílo Julian Kornhauser, zástupce tzv. Nové vlny, zásadního směru v polské poezii 20. století. Za debut byla oceněna Aldona Kopkiewicz (sbírka *Srpen*) a za knihu roku Barbara Klicka (sbírka *Nice*). Cena Orfeusz se poprvé udílela v roce 2012. Za rok 2015 ji získal Janusz Szuber za sbírku *Tentokrát jasně*.

Nejvýznamnějšími oceněními pro mladé autory (respektive: o něco mladší než bývá většina laureátů nejruznějších ocenění) je *Cena Kościelských* a *Paszport Polityky* – symbolický pas mající otevřít mladým tvůrcům cestu do světa. Cena Kościelských má své kořeny ještě v exilových dobách; udělována je od roku 1961 Nadací Kościelských působící v Ženevě. Vznikla na základě poslední vůle Moniky Kościelské, vdovy po vydavateli, básníkovi a mecenáši umění Władysławu Augustovi Kościelském. Cílem nadace byla a je podpora rozvoje polské literatury. S tímto cílem jsou každoročně udělovány ceny mladým polským spisovatelům do třiceti let žijícím v Polsku nebo v zahraničí. Loni získal Cenu Kościelských Szczepan Twardoch za román *Drak*. *Paszport Polityky* je ocenění udělené od roku 1993 týdeníkem *Polityka*. Přiznáváno je v sedmi kategoriích, mimo jiné za literaturu. Symbolický literární pas polského týdeníku získal letos Łukasz Orbitowski za román *Jiná duše*. Zatím poslední držitel Ceny Kościelských Szczepan Twardoch získal *Paszport Polityky* už dříve, v roce 2012, a to za svůj předchozí román nazvaný *Morfium*. Mezi laureáty cen týdeníku *Polityka* najdeme i několik pozdějších držitelů ceny Nike – Marka Bieńczyka, Wojciecha Kuczoka, Dorotu Masłowskou, Jerzyho Pilcha a Olgu Tokarczukovou.

Některé z literárních cen jsou zřizované a financované městy (Nagroda GDYNIA, Silesius, Angelus, Europejski Poeta Wolności). Je to dávná tradice, už v meziválečném období byly udělovány městské ceny například ve Varšavě, Łodzi, Poznani, Vilně, Lvově a Krakově. Městských cen přesahujících svůj region je dnes celá řada, některé navazují na ceny z doby před druhou světovou válkou, jiné jsou zcela novými iniciativami.

Cenu Cypriana Norwida (uděluje ji od r. 2001 Mazovské vojvodství) získal v roce 2015 básník, prozaik, esejista a překladatel Bohdan Zadura. Literární cenu hlavního města Varšavy, udělovanou již od roku 1926, získali ve čtyřech kategoriích Eustachy Rylski, Anna Janko, Piotr Matywiecki, Justyna Bednareková, Daniel Latour a Magdalena Kicińska. Tuwimovu literární cenu, navazující rovněž na cenu z roku 1927, uděluje město Lodž. V letech 2013, 2014, 2015 byli jejími laureáty Magdalena Tulliová, Hanna Krallová a Jarosław Marek Rymkiewicz. Poznaňská literární cena je přiznávána od roku 2015 ve dvou kategoriích: Cenou Adama Mickiewicze byl loni oceněn básník Erwin Kru, Stipendium S. Barańczaka získala Magdalena Kicińska.

Stále vznikají nové ceny. V lednu letošního roku ustavil starosta slezského města Rybnik *Hornoslezskou literární cenu Juliusz*, která má oceňovat nejlepší knihy vztahující se k tomuto regionu. Vítěz získá čtyřicet tisíc polských zlotých. Patronem ceny je Julius Roger, německý lékař, přírodovědec a etnograf žijící v 19. století, jenž se během pobytu v Horním Slezsku naučil polsky, sbíral polskojazyčné slezské písně a posléze je knižně vydal. „Tato cena by měla podporovat a oceňovat autory, kteří se ve svých textech věnují nejrůznějším menšinovým tématům. Taktó profilované literární ocenění je v polském veřejném prostoru velmi potřebné. Cena by zároveň plnila základní kritickou funkci: upozorňovala by na ty příběhy, obrazy a jazyky, které jinak mohou ‚zapadnout‘ v obrovském množství aktuální literární produkce,“ zdůraznila profesorka Anna Kałuża, členka výboru ceny Juliusz.

Poláci v zahraničí

Polští spisovatelé získávají i zahraniční ceny. V tomto ohledu je patrně rekordmanem básník Adam Zagajewski, známý i z překladů do češtiny. Jen v letošním roce, z něhož zatím neuplynula ani polovina, se stal držitelem dvou ocenění: rakouské Jean-Améry-Preis a německé ceny Leopolda Lucase. Už dříve získal Zagajewski mimo jiné cenu Vilenica (1996)

a Mezinárodní literární cenu Neustadt, nazývanou „malou Nobelovou cenou“ (2004).

Můžeme se jistě ptát, nakolik má udělování literárních cen smysl, když hodnotu literárního díla nelze změřit pomocí jednoznačných kritérií. Je však jisté, že ceny pomáhají čtenářům v orientaci mezi záplavou knižní produkce a vnášejí do literárního života příjemné vzrušení ze sportovní rivality.

Kdysi naopak literatura a jiné druhy umění vnášely do sportovních klání jisté estetické prvky, což přinejmenším mně v dnešní době trochu schází. V letech 1912–1948 byly z iniciativy Pierra de Coubertaina souběžně s olympijskými hrami organizovány umělecké soutěže, mimo jiné v literatuře, za něž umělci získávali medaile. Byli mezi nimi i Poláci, včetně polských spisovatelů. V roce 1928 v Amsterdamu získal zlatou medaili v kategorii poezie Kazimierz Wierzyński za sbírku *Olympijský vavřík*, v roce 1936 v Berlíně vybojoval bronzovou medaili v kategorii epické literatury Jan Parandowski za román *Olympijský disk*.

Udělování literárních „medailí“ v dnešním Polsku zatím naštěstí neovládají jen politické či ideologické zájmy. Nezbyvá než si přát, aby tomu tak bylo i nadále, aby vzdálenost literárního skoku do dálky nebo míra literárního skoku vysokého byly dál poměřovány stejnými měřítky. Ti, kteří rozhodují o držitelích uměleckých cen, by se měli podle mého názoru řídit jedinečně uměleckými kritérii. Možná jsem naivní, ale jako občasný porotce literárních cen či soutěží se hodlám této své naivity důsledně a tvrdohlavě držet.

*Z polštiny přeložila Michala Benešová.
Redakčně kráceno.*

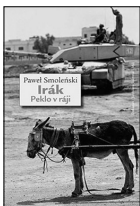
Leszek Engelking (1955)

*je básník,
literární vědec, bohemista
a slovakista, překladatel.*

Publikace tohoto textu je součástí projektu ÚMV Podpora veřejné debaty o aktuálních tématech týkajících se Polské republiky a byla podpořena Česko-polským fórem.

„Kachle na zdech byly kdysi bílé, ale zežloutly od cigaretového kouře. Stolky lepší od cukru a prachu, z plechových popelníků vypadávají nedopalky“ a my čtenáři se noříme do další části knihy *Irák. Peklo v ráji* (z polštiny přeložily Michala Benešová a Lucie Zakopalová, Nakladatelství Dokořán, Jaroslava Jiskrová – Máj, Praha 2015). Autorem je známý novinář Paweł Smoleński a za barvitým popisem prostoru následují sebraná kavárenská vyprávění o síle bývalého iráckého diktátora. Kniha je dobrým příkladem žánru polské literární reportáže a je dobře, že díky stejné nakladatelské spolupráci jsou už českému čtenáři dostupné i tituly další. **P** Zatím jsou v českém prostředí nejznámější Ryszard Kapuściński, Hanna Kralová či Mariusz Szczygiel. V budoucnu bychom ale díky žánru literární reportáže mohli poznávat nejen cizinu, ale také Polsko samotné. Příkladem může být i Marcin Kącki a jeho kniha *Białystok: Biała siła, czarna pamięć* (Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2015). Potkáme v ní zapomenutou židovskou minulost města, lidí, kteří ji odkrývají a jsou za to napadáni místními neonacisty i státními složkami, které neonacisty tolerují. **P** *Fenomén: Polská literární reportáž* (Karolinum, Praha 2016) se přímo jmenuje nová kniha

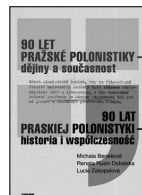

Michala Benešové ad., která kromě charakteristiky v českém jazyce nepřítomného žánru nabízí i rozhovory s řadou autorů.

P Dvacet rozhovorů, které se známými postavami polského veřejného života vedl novinář Grzegorz Sroczynski, spojila do svazku *Świat się chwije: 20 rozmów o tym, co z nami dalej* (Agora SA, Warszawa 2015) jeho domovská Gazeta Wyborcza. Tématy rozhovorů jsou otázky historické politiky, restitucí i nízkých polských mezd. **P** Velkým tématem veřejné debaty u našich severních sousedů je role náboženství ve společnosti. Málo se třeba ví, že i přes hrůzy holocaustu v Polsku po druhé světové válce zůstala židovská menšina s vlastní organizací. Tématu včetně vlny antisemitismu kolem roku 1968 se věnuje Piotr Peziński v knize *Na rozdrożu: Młodzież żydowska w PRL 1956-1968* (Żydowski Instytut Historyczny, Warszawa 2014). **P** Jiným rozměrem tématu je pak kritika katolické církve a hnutí za vystupování z církve. To jistě bude moci využít knihu Marty Abramowiczové *Zakonnice odchodzą po cichu* (Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2016). Bývalou řadovou sestru zná každý pátý Polák.

Ale zatímco bývalí kněžii o svém odchodu z církevní služby hovoří i v médiích, sestry je obtížné i jen sehnat. I když i jejich příběhy jsou příběhy osobního váhání nebo církevních řádů stavejších peníze výše než službu potřebným. **P** Velké debaty se z podnětu pravice opakovaně vedou o dekomunizaci – přejmenování ulic, škol pojmenovaných po postavách z dějin komunistického nebo obecně pokrokového hnutí. Aleksandra Domańska v knize *Ulica cioci Oli: Z dziejów jednej rewolucjonistki* (Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2013) zpracovala příběh své babičky Heleny Kozłowské. Pojmenována je po ní krátká ulice na jednom varšavském sídlišti a také ona by měla být přejmenována, protože členství v meziválečné komunistické straně a práce v komunistickém odboji se neodpouštějí. **P** Polonistice jako vědě se pak věnuje kolektivní monografie *90 let pražské polonistiky – dějiny a současnost* (Karolinum, Praha 2013), která je první z řady knih mapujících rozvoj polonistiky jako vědního oboru na českých univerzitách. Výběr ke čtení na výletech je dostatečný.

-red-